

67-72-17/1
19.03.2020

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Хорошої Оксани Іванівни

«АРХІТЕКТУРА КЛАСИЦИСТИЧНИХ ПАЛАЦОВО-ПАРКОВИХ КОМПЛЕКСІВ ВІННИЧЧИНИ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ»

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури
за спеціальністю 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток
архітектури

Актуальність теми. Продовження дослідження палацово-паркового будівництва України ХVІІІ-ХІХ століть сьогодні є гостро актуальною потребою. Впродовж попередніх десятиліть в українському архітектурознавстві вивчення такого типу об'єктів здійснювалось на рівні загальних тенденцій, що відображали соціокультурні та архітектурно-стилістичні тенденції своєї епохи, або спорадично – стосовно окремих регіонів сучасної України і з врахуванням зовнішніх впливів чи локальних особливостей контексту. Завдяки зусиллям багатьох дослідників ще з 1990-х років було започатковане формування картини розвитку палацово-паркових ансамблів/комплексів як проблеми суто архітектурно-містобудівної, яка у наш час стала основою для вивчення «садибної культури» - як явища суспільного життя.

Рецензована дисертаційна робота О.І.Хорошої є наступним, дуже важливим кроком до заповнення наявних дослідницьких лакун стосовно класицистичних палацових комплексів на території сучасної України, зокрема, розташованих на Вінниччині. У минулі століття тут було сформовано значна кількість магнатських/дворянських резиденцій найвищого архітектурно-мистецького гатунку (серед них – резиденція Потоцьких у Тульчині, Грохольських у П'ятничанах та Стрижавці, Грохольських-Можайських у Вороновиці, Комарів у Мурованих Курилівцях та ін.). Однак, нерідко брак відомостей (насамперед, фактографічних) про менш відомі і мало досліджені об'єкти, у тому числі, пов'язані з життям відомих людей чи певними історичними подіями, або участю відомих архітекторів – унеможливають аргументацію на користь визначення їх архітектурної цінності. Крім цього, дуже важливим є оцінка і осмислення класицистичних палацових комплексів як цілісної групи архітектурно-просторових об'єктів в загальнодержавному та регіональному контекстах, де кожен з них – окремо і як складова такої групи – є одночасно унікальним і характерним елементом для своєї епохи.

Саме з таких позицій розглядає архітектуру класицистичних палацово-паркових комплекси Вінниччини О.І.Хороша.

Значна актуальність і цінність цієї роботи також обґрунтовується деградаційними тенденціями, які характерні для багатьох досліджуваних об'єктів, незалежно від наявності/відсутності пам'яткоохоронного статусу. Дисертація є ще однією науковою апеляцією до суспільства, органів державного управління, відповідальних за збереження національного культурного надбання, формальних і неформальних спільнот на предмет нагальної потреби не тільки розробки стратегій збереження і використання палацово-паркових комплексів, але й термінових дій щодо їх фізичної підтримки і охорони.

Наукова новизна результатів, отриманих в підсумку даної дисертаційної роботи, є безсумнівною і, на мою думку, полягає в тому, що:

- вперше визначено особливості архітектури класицистичних палацово-паркових комплексів Вінниччини як цілісного архітектурно-стилістичного явища, розглянутого в контексті послідовних/паралельних впливів європейської та російської архітектури кінця XVIII – XIX ст.;
- суттєво розширено іконографічну та фактографічну базу стосовно об'єктів палацово-паркового будівництва Вінниччини;
- запропоновано новий підхід і сформульовано принципи збереження і адаптації резиденцій з врахуванням зарубіжного досвіду такої діяльності.

Значення результатів роботи для теорії і практики. Перевагою роботи є сформований джерелознавчий базис, що складається з масиву раніше переважно не публікованих картографічних матеріалів, планів палацово-паркових комплексів, креслень окремих об'єктів. Усі названі джерела можуть бути використані для подальших досліджень особливостей стилю класицизму в цивільній архітектурі України, палацових будівель, компаративних досліджень об'єктів, розташованих в країнах Європи та України. Опрацьовані здобувачкою креслення можуть бути використані і використовувались для розробки проектів ремонтів і реставрації комплексів, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Важливе значення мають у цьому контексті і нарративні джерела, на які спирається автор в процесі досліджень. Фактографічний матеріал може бути використаним для доповнення і уточнення інформації в енциклопедичних, історико-довідкових, краєзнавчих виданнях щодо архітектурної спадщини України, а разом з теоретичними результатами – у лекційних курсах з історії української архітектури.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, п'ятих розділів (загальний обсяг основного тексту – 133 с.), висновків, списку використаних джерел, в тому числі – архівних матеріалів (загальна кількість – 251 позиція), 4 додатків на 56 сторінках.

У **Вступі** дисертації обґрунтована актуальність роботи та його новизна, сформульовані мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження. Методи, якими користується автор, дозволяють вичерпно охарактеризувати об'єкт дослідження та визначити його предмет. Наукова новизна результатів, теоретична і практична значимість роботи визначена достовірно. У п'ятьох розділах текстової частини роботи послідовно розкрито основні дослідницькі результати.

Розділ 1 «Стан та методика дослідження архітектури класицистичних палацово-паркових комплексів на Вінниччині» авторка присвячує історіографічному аналізу джерел дослідження, вибудовує власну методику його реалізації. Необхідно відзначити ретельний структурований розбір публікованих джерел, що розглядаються у хронологічній послідовності: від початку XIX ст. і до сьогодні. Логічно вірним є аналіз праць польських, російських, українських науковців та краєзнавців, що дозволяє порівняти різні трактування історичних процесів, доповнити фактографію, усталити місце резиденцій в культурній палітрі Поділля, Польщі, Росії, загалом – сучасної України періоду, що вивчається. Такий же алгоритм О.І.Хороша використовує для розгляду публікацій на тему архітектурного формотворення – культурологічного та філософського підґрунтя розвитку стилю класицизм, формування паркових ландшафтів.

Широку базу джерел дисертації формують архівні матеріали, що походять з різних збірок: Центрального державного історичного архіву України (м.Київ), Державного архіву Вінницької та Хмельницької областей, Державної архітектурно-будівельної бібліотеки ім.В.Заболотного, Національної бібліотеки ім.В.Вернадського. Дослідження і використання документальних матеріалів близько 50 справ є вагомим свідченням наукової достовірності роботи загалом та пропонованих її результатів і висновків – зокрема.

Дослідження здійснюється за методично вірною схемою: від обґрунтування актуальності, формулювання мети і завдань роботи, через застосування спеціальної дослідницької техніки натурних досліджень та наступного історичного, факторного аналізу, застосування структурно-функціонального та архітектурно-типологічного методів, закінчуючи графічним опрацюванням аналітичних схем та таблиць.

В результаті досліджень було сформовано перелік об'єктів, які піддаються аналізу.

У **Розділі 2 «Історичні передумови формування стилю класицизм в архітектурі палацово-паркових комплексів»** проаналізовано основні тенденції розвитку стилю класицизм в Речі Посполитій та Російській імперії, окреслено шляхи формування архітектури класицистичних палацово-паркових комплексів на території України, охарактеризовано особливості та визначено

етапи розвитку класицистичних палаців Вінниччини кінця XVIII – початку XX ст.

Застосування дедуктивного методу при аналізі розвитку класицизму як стилю та неокласицизму – як прояву явища історизму в архітектурі XIX ст. дало можливість з'ясувати специфіку і ступінь впливу класицистичних взірців на формування архітектурного образу громадських і палацових будівель України – інтерпретованих версій французького класицизму, популярного в Західній Європі палладіанізму, російського класицизму періоду правління імператора Олександра I. Авторка здійснила спробу простежити специфіку коригування стилістичних прийомів під час зміни державного підпорядкування регіону Поділля, загалом відзначаючи високу інерційність таких змін. Відповідно, було виділено хронологічні етапи домінування класицизму, встановлено перелік палацово-паркових комплексів Вінниччини – характерних зразків для кожного з етапів, які визначені об'єктами для здійснення дослідження.

У Розділі 3 «Основні чинники формування, функціональне зонування та композиційно-просторова організація території класицистичних палацово-паркових комплексів Вінниччини» подано розгорнуту картину економічного та соціокультурного тла формування палацово-паркових комплексів регіону. Відзначаючи зміну суспільних умов – розділи Речі Посполитої у 1792 та 1795 роках, входження Східного Поділля (як історичного регіону) до складу Подільської губернії Російської імперії, звільнення аристократії і дворян від обов'язкової військової служби та перебування при дворі російських імператорів, збереження польськими магнатами великих землеволодінь, здобувачка обґрунтовано констатує формування і усталення традиції розбудови маєтків як своєрідних культурних та економічних центрів. Їх значення підкреслювалось масштабом створюваних об'єктів – палаців та припалацових парків, їх розташуванням в структурі населеного пункту, характером взаємних просторових та планувальних зв'язків, залученням до проєктування відомих європейських архітекторів і т.і. У розділі подано порівняння способів формування структури середовища комплексів на Вінниччині і їх складових (композиційних, функціональних, планувальних) та аналогічних утворень в інших регіонах.

У Розділі 4 «Особливості архітектури класицистичних палаців за композиційними, функціональними, планувальними та стилістичними характеристиками» запропоновано типологію палаців за вказаними ознаками, залежно від періоду будівництва та зовнішніх впливів впродовж кінця XVIII – початку XX ст. На прикладах будівель палаців у Тульчині, Чорномині, Андрушівці, Іванові, Хмільнику, Нападівці, Дашеві, Мурованих Курилівцях, Вороновиці та ін. розглянуті композиційні схеми формування фасадів. Окремо детально проаналізовано стилістичну морфологію класицизму, характерну для

палаців Вінниччини. Одним з важливих проміжних висновків авторки стосовно застосовуваних систем архітектурного декорування, його пропорцій та мотивів є твердження, що «класицистична традиція в архітектурі палаців на Вінниччині не відзначалась новаторством, а лише пристосовувалась до європейських тенденцій та регіональних умов» (с.140). Це засвідчувало безпосередній зв'язок архітектурних вирішень з центрами формування формотворчо-виражальних засад класицизму в країнах Західної, Центральної Європи та їх потрактувань в російській імперії. О.І.Хороша також ретельно аналізує і порівнює розпланування та елементи архітектурного декорування інтер'єрів палаців різних періодів.

Розділ 5 «Проблеми збереження та рекомендації щодо специфіки відновлення класицистичних палацово-паркових комплексів Вінниччини» присвячений виділенню ряду ключових проблем, пов'язаних із охороною об'єктів такого типу. Оригінальним і корисним прийомом розкриття змісту розділу є розширений аналіз закордонного досвіду збереження комплексів. Зокрема, розглянуті інституційні, правові особливості організації охорони і адаптації (пристосування) і використання палаців або цілісних палацово-паркових комплексів у Польщі, Німеччині, Бельгії, Австрії, Великій Британії, Франції, Росії. Здобувачка звертає увагу на зміни філософії збереження пам'яток закордоном: переході від збереження найцінніших об'єктів до охорони середовища в цілому; поєднання захисту матеріальної і нематеріальної спадщини, що дозволяє зберігати «дух місця», партиципацію громадян у пошуках оптимальних рішень поводження зі спадщиною, використання превентивних заходів, спрямованих на опіку тих чи інших цінних об'єктів і т.д. Спираючись на український досвід пристосування палацово-паркових комплексів та прийнятні варіанти аналогічного закордонного досвіду у дисертації запропоновано принципи і рекомендації для потенційного використання на сучасному етапі, відправним пунктом яких є державна стратегія їх підтримки і розуміння цінності для української культури.

У загальних висновках роботи сформульовано основні наукові результати поданого на рецензію дослідження.

Повнота викладу матеріалу в опублікованих працях за темою дисертації підтверджується науковим доробком здобувачки. Зокрема, результати та висновки дисертаційної роботи апробовані на 7 вітчизняних та міжнародних конференціях і семінарах (2014-2019 рр.). Основний зміст дисертації викладений у 14 наукових публікаціях, з яких 6 – у фахових виданнях України, 1 – у закордонному науковому виданні. Автореферат повністю відображає основні положення дисертації та дозволяє дати адекватну оцінку повноті і послідовності виконання завдань, поставлених у роботі. Зміст і текст дисертації повністю відповідають змісту автореферату .

Оцінка мови, стилю та оформлення дисертації й автореферату.

Дисертаційну роботу написано на високому фаховому рівні. Стиль викладення результатів теоретичних досліджень, наукових положень, висновків є чітким, логічним, забезпечує адекватність сприйняття усіх частин роботи. Текстова частина дисертації доповнена додатками, в яких містяться копії іконографічних архівних матеріалів які органічно доповнюють та ілюструють аналізований у дисертації матеріал. Оформлення дисертаційної роботи та автореферату відповідає вимогам державних стандартів і ДАК МОН України. Ілюстративна частина дисертаційної роботи опрацьована на високому графічному рівні, що підтверджує глибоку і всесторонню розробку досліджуваної у дисертації проблеми.

Відзначаючи високий фаховий рівень дисертантки, підготовки і презентації проведеного дослідження, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження та побажання, зокрема:

1. При формуванні групи об'єктів дослідження О.І.Хороша наголошує на включенні до цієї групи лише палацово-паркових комплексів, які охороняються українським законодавством (с.46). Проте, цінним було б виявлення документальних та іконографічних матеріалів і наступне дослідження об'єктів, які дійшли до нашого часу видозміненими, не мають пам'яткоохоронного статусу, але володіють потенціалом відновлення та активного включення в культурне і економічне життя населених пунктів, у яких розташовані.

2. У пункті 1.3. Розділу 1 міститься загальновідома інформація допоміжного характеру щодо змісту і структури пам'яткоохоронної законодавчої бази України, яку, на мою думку, доцільніше було би винести у Додатки.

3. У Розділі 2 для стрункішого і послідовного викладу матеріалу доцільно було б об'єднати пп. 2.3. і 2.4. в один підпункт, завдяки чому можна було б уникнути деяких повторень у тексті (зокрема, стосовно історичних обставин і періодизації розвитку архітектури класицизму на Вінниччині (табл. 2.6, с. 79 і сс. 83-87)).

4. У висновках до Розділу 4 потребували б чіткішої характеристики стилістичні особливості палацових будівель Вінниччини, збудованих в період класицизму та, окремо, в період домінування історизуючих підходів до формотворення (стилістичного ретроспективізму) з конкретизацією ознак домінування/морфологічної трансформації/затухання впливів європейського (польського) чи російського класицизму на кожному з етапів, виокремлених в процесі дослідження.

Проте, зазначені зауваження, на мою думку, принципово не впливають на загальну високу оцінку дисертаційної роботи. Авторці вдалося продемонструвати вміння ставити важливі проблемні питання, вірно

вибудовувати наукову аргументацію, узагальнювати отримані результати і формулювати відповідні до завдань наукові висновки. Враховуючи викладене вище, маю підстави стверджувати, що дисертація на тему «Архітектура класицистичних палацово-паркових комплексів Вінниччини кінця XVIII – початку XX століть», є завершеною науковою працею, в якій отримано нові обґрунтовані наукові результати щодо визначення архітектурно-композиційних, функціонально-планувальних, стильових особливостей та типології класицистичних палацово-паркових комплексів Вінниччини наприкінці XVIII – на початку XX століть.

Робота повністю відповідає вимогам пунктів 9 та 11 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567 (зі змінами, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. №656), що висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка – Хороша Оксана Іванівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 - Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури.

Доктор архітектури, доцент,
завідувач кафедри архітектури та
середовищного дизайну Національного
університету водного господарства
та природокористування, м. Рівне

О.Л.Михайлишин

Підпис О.Л.Михайлишин засвідчують
Начальник відділу кадрів І.М.ВГП

О.Р.Цаль

16 березня 2020 р.